

## POSTMODERNIOS EDUKOLOGIJOS PARADIGMOS

### Postmoderni pragmatinė edukologija: teorinės prielaidos ir modeliai

**Gintautas Mažeikis**

Profesorius humanitarinių mokslų (filosofijos) daktaras  
 Šiaulių universiteto Filosofijos katedra  
 P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai  
 El. paštas: filosofija@cr.su.lt

*Straipsnyje siekiama atsakyti į klausimą, kaip šiuolaikinė edukologija gali efektyviai užtikrinti pažengusią vėlyvą socializaciją ir ankstyvąją individuaciją postmodernėjančios visuomenės sąlygomis. Tam analizuojamos sąsajos tarp R. Rorty pragmatinės epistemologijos, kooperuotų studijų (Service Learning) ir kultūrinių individuacijos prielaidų. Subjekto fragmentacijos procesas, kuris koreliuoja su šiuolaikine aukštųjų technologijų industrija, daro didelę įtaką perėjimui nuo normatyvinės socializacijos prie kūrybinės individuacijos. Istoriniai, meniniai, šiuolaikinio liaudies ir miesto folkloro pavyzdžiai straipsnyje yra interpretuojami kaip individuacijos prielaida.*

#### Įvadas

Straipsnio tikslas – aptarti asmenybės individuacijos prielaidas ir santykį su socializacijos procesu. Šiuolaikinė pedagogika (edukologija) pakankamai daug dėmesio skiria socializacijos raidai iki paauglystės laikotarpio imtinai (iki 18 m.) (Juodaitytė, 2003; Kviesskienė, 2000; 2003; 2005). Mažiau nagrinėta tema yra 18 ir 20 metų (ir vėlesnė) asmenybės socializacijos raida, kuri iš esmės sutampa su studijomis kolegijose arba bakalauro studijomis universitetuose. Jas vadinsime pažengusia socializacija. Pažengusi (angl. *advanced*) socializacija yra antrinės socializacijos brandusis laikotarpis,

kai asmuo savarankiškai, greitai, efektyviai perima kurios nors socialinės grupės įpročius, tampa jos dalyviu ir paskui geba išeiti iš šios bendruomenės ir tapti visaverčiu naujos stiliaus grupės nariu.

Dar prieš porą dešimtmečių brandžia socializacija buvo laikomas tapimas atsakingu, visaverčiu visuomenės, darbo kolektyvo nariu. O kolektyvų ir darbo vietų kaita buvo laikoma nevisavertės socializacijos, nepakankamų kompetencijų ir psichologinių savybių rezultatu. Tačiau iš esmės toks žmogus yra H. Marcuses vienmačio žmogaus (*One dimensional man*) prototipas (Marcuse, 1964), ideologinis ar net propagandinis konstruktas. Jis iš

esmės neatitinka šiuolaikinės modernizacijos poreikių, kai kiekvienas individas vertinamas ne tik pagal kompetencijas, bet ir pagal gebėjimą pritaipyti prie naujos darbo grupės ir perimti naujas technologijas ir vaidmenis, gebėjimus ir nuostatas. Iš esmės tam tarnauja mokymosi visą gyvenimą doktrina. Sparčiai plintantis projektinis veiklų pobūdis bei įmonių kaitos dinamika verčia asmenį bendradarbiauti su vis naujomis bendruomenėmis ir darbo grupėmis užimant skirtingas pozicijas ir pateikiant naujus kūrybinius, inovacinius produktus.

Kūrybinių industrijų, fantazijos visuomenės paradigmos, proveržio ir dinaminės kaitos teorijos, pokyčių vadyba vis daugiau dėmesio skiria asmens individuacijos procesui, kuris gali užtikrinti ekonominius naujumo, originalumo, kūrybingumo, netradiciškumo poreikius. Štai kodėl individuacijos klausimas tampa vis aktualesnis moderniajai pedagogikai. Straipsnyje siekiama aptarti paplitusius individuacijos modelius, jų taikymo ugdymo procese galimybes. Kai kurios individuacijos siekiamybės yra įvardytos „Mokymosi visą gyvenimą memorandume“ (Memorandumas, 2001).

## R. Rorty individuacijos samprata

Šiuolaikinio pragmatizmo atstovas R. Rorty knygoje „Filosofija ir socialinė viltis“ (Rorty, 1999) bando sugretinti, iš dalies supriešinti bei aptarti socializacijos ir individuacijos (angl. *individuation*) epistemologines ir edukologines sąlygas (skyriuje: *Education as Socialization and Individualization*, 1986). Reikia pažymėti, kad dar G. Jungas aiškiai atskiria individuaciją ir individualizaciją. Individualizacija yra individo tapsmas individualybe, nesvarbu, kokia jo paties ideologinė motyvacija. O individualizacija yra akcentuota, paversta programine

nuostata individualizacija. Individualizacija yra individualizacija, paversta principu, ideologija, menine programa. Individualizacijos projektus Vakarų visuomenėje nagrinėjo, pavyzdžiui, L. Dumont (Dumont, 2002).

Rorty pažymi, kad socializacijos procesas pirmiausia yra siejamas su tiesa kaip adekvatumu visuomeninėms normoms ir konvencijoms. Socializacijos įvairovė ir individualizacija priešingai – labiau siejama ne su tiesos, o su laisvės paradigmomis. Jo nuomone, dešiniojo sparno mąstytojai labiau akcentuoja socializacijos procesą, o kairiojo sparno liberalai, visuomenės kritikai – labiau pabrėžia laisvę (Rorty, 1999, p. 114–115).

Tradicinė industrinė visuomenė daugiausia dėmesio skiria žinių įgijimui bei socializacijos adekvatumui ir tvirtina, kad tiesos pažinimo procesas savaime atveria veikimo laisvę. Priešingai, kairiojo sparno visuomenės kritikai nurodo procesą bei reformas ir tvirtina, kad laisvas ir kūrybingas kritikas bei kūrėjas inicijuoja naujas tiesos formas. Šiuo atveju tai, kas dešiniams mąstytojams yra visuomeninė sutartis, bendruomeninės vertybės, kairiojo sparno kritikams yra prietarai, stereotipai, ideologinės chimeros, hegemonijos formos. Dažnai tai, kas dešiniams yra visuotinio proto triumfas, kairiesiems – hegemoninio pavertimo kultūra rezultatas.

Dešinieji mąstytojai akcentuoja socializacijos svarbą, sėkmingą jos raidą, šeimos, tautines, nacionalines, visos žmonijos vertybes ir pagrindines sutartis. O kairieji kritikai pabrėžia, kad visos šios formos suvaržo asmens dinamiką ir iniciatyvas, formuoja klaidingą ideologinį pasaulio suvokimą. Pavyzdžiui, konvencinių normų pavertimą visuotinėmis ir jų pagrindu sukurtų taisyklių, vertybių perėmimą M. Foucault radikaliai kritikuoja ir įvardija diskurso galia ar net diskurso hegemonija (Foucault, 1998).

Rorty aiškiai simpatizuoja kairiesiems kriti-

kams. Jo manymu, kairiesiems atstovauja J. Rousseau, K. Marxas, F. Nietzsche, H. Bloomas, N. Chomsky, M. Foucault, jis pats.

Antrinė socializacija pirmiausia vyksta vidurinėse mokyklose bei kolegijose. Būtent čia dažniausiai atstovaujama vietiniam konsensui (angl. *local consensus*). Pasak Rorty, asmuo iki 18 ar net 19 metų įgyja žinių ir socializuojasi (Rorty, 1999, p. 116), t. y. susipažįsta su visuomenine santvarka, jos vertybėmis ir tikslais, mokosi juos pripažinti ir puoselėti. O universitetinis išsilavinimas yra susietas su laisvės ugdymu, skepticizmu visų sukurtų institucijų atžvilgiu, ironija teigiamoms vertybėms.

Individuacijos samprata gali būti paremta ir esencialistinėmis, ir konstruktyvistinėmis žmogaus teorijomis. Esencializmas kalba apie tai, kad esmė yra duota Dievo, istorijos, prigimties ir pan. Konstruktyvistai teigia, kad jokios esmės nėra, o tai, ką vadiname esme, yra tam tikras žmogaus paaiškinimas, sutariamasis ir pasiekiamasis ugdymu.

Rorty yra konstruktyvistas. Žmogus, pasak jo, nėra duotis, o socialinių, kultūrinių, istorinių, ekonominių, politinių sąveikų rezultatas:

Nėra tokio dalyko, kurį galėtume pavadinti žmogaus prigimtimi ta gilia prasme, kuria Platonas ir Straussas šį terminą vartoja. Lygiai taip pat nėra tokio daikto kaip susvetimėjimas nuo žmogiškumo esmės dėl socialinių [*societal*] represijų ta turininga prasme, kuria šią kategoriją išplėtojo Rousseau ir marksistai. Tėra tikrai gyvūno formavimas, jo pavertimas žmogumi socializacijos proceso metu, po kurio eina (sėkmingai) savęs individualizacija [*self-individualization*] ir savikūra, kai žmogus, jis arba ji, patys, sukyla prieš šį nusistovėjusį procesą (Rorty, 1999, p. 118).

Žmogui esmė nėra duota nei kaip potenciala, nei kaip aktualumas. Žmogus veikiau yra egzistuojančio sąveikų tinklo aktualizacija, gyvas to tinklo mazgas, kuris ne tik gali sukilti prieš esamus procesus ir struktūras, bet tai yra ir jo paties galimybė.

Tačiau kas konstruoja žmogų? Rorty anaiptol nėra deterministas, kad nurodytų gamybinius santykius ir gamybines jėgas, tautą arba istoriją, socialinius diskursus arba ideologijas. Socialinių ir biologinių sąveikų, kurių rezultatu tampa konkretus žmogus, spektras yra neapibrėžtas, dinamiškas, kompleksiškas tinklas. Pridursiu, šiuolaikinės kompleksškumo arba sinergetikos teorijos siekia aiškinti šį procesą.

## Individuacija ir subjekto teorijos

Toks žmogaus kilmės aiškinimas iš dalies koreliuoja su šiuolaikinėmis subjekto teorijomis, kalbančiomis apie socialinių diskursų ir ideologijų svarbą interpeliuojant, o kartu ir steigiant šiuolaikinį subjektą. Čia prisimintinas ne tik L. Althusseris ir jo subjekto interpeliacijos teorija (Althusser, 1984), bet ir Foucault, aiškinęs, kiek smarkiai šią interpeliaciją sąlygoja iracionalūs antropologiniai ratai, psichofiziologinių sąveikų bedugnė ir neapibrėžtis (Foucault, 1961). Vėliau interpeliacijos idėją kritikavo, bet ir savitai plėtojo S. Mills (Mills, 1997), S. Žižek (Žižek, 1989), J. Buttler (Buttler, 1990). Būtent radikali žmogaus apklausa ir net apkalta yra subjekto steigimo būdai. Pačių įvairiausių įpročių ir taisyklių įsisavinimas edukacijos procese ir yra interpeliacijos, o kartu ir socializacijos dalis.

Prisimintinas ir E. Levinas, nurodęs, kad Kito veidas nėra vieno diskurso reprezentacija, o begalybės sąveikų liudijimas, transcendencijos bylojimas (Levinas, 1979). Šia prasme Levinas aiškiai liudija, kad subjekto interpeliacijos negalima mąstyti linijinėmis sąvokomis, nes sąveikų kiekis, apklausiant individą, yra neapibrėžtai didelis. Čia prisimintinos šiuolaikinės edukologinės *invisible curriculum* teorijos, siekiančios atsižvelgti į popkultūros, subkultūrų,

gyvenimo stilių, žiniasklaidos įtaką socializacijos procesams bei konvencijų perėmimui. Pagaliau Kito veidas įcentrina ne tik visus šiuos diskursus, bet ir transcendenciją, neapibrėžtus begalinius idealus ir Dievą, kurie suponuoja tolesnės individuacijos galimybę.

Tačiau Levinas buvo esencialistas *par excellence*, nors išplėtojo begalybės, dialogo ir Kitumo idėjas. Neabejotina, kad Althusserio subjekto interpeliacijos teorija ir ideologinio aparato hegemonijos kritika yra labai ribota, o Levino asmens ir begalybės santykio teorija šiuo požiūriu daug produktyvesnė aiškinant šiuolaikinį žmogų. Vis dėlto esencializmas labai apriboja socialinių, ekonominių, politinių tinklų, jų kompleksinių sąveikų ir įtakos asmenybės raidai apmąstymą.

Rorty, rodosi, išvengia ir viena, ir kita, pasirinkdamas postmodernaus pragmatizmo poziciją, epistemologinio biheviorizmo bei kūrybinės klaidingos interpretacijos (angl. *creative misreading*) koncepcijas.

Taigi žmogaus socializacijos procesas yra kontroliuojamas socialinių-kultūrinių sąveikų pasisavinimas, tariamos esmės įskiepijimas, įgavimas, pripažinimas ir kūrybingas išpažinimas. Atsakinėjimas pamokų metu apie vadovėlyje išdėstytas tiesas, adekvatus jų pateikimas ir paskui einantis žinių vertinimas yra subjekto konstravimo mechanizmas apklausos ir apkaltos būdu. Taip pamažu, idealiu atveju iki 18 ar 19 metų, visuomenė sukuria sau palankų pilietį, dominuojančių visuomeninių santykių subjektą. Tikėtina, kad toks subjektas bus visiškai integruotas į socialinę aplinką.

Tačiau ko jam trūksta? Su kokiomis esminėmis problemomis jis susiduria? Pirmiausia subjektą sukūręs tinklas yra antropomorfizuojamas ar net sakralizuojamas. Antropomorfizmo kritika, kurią pradėjo L. Fojerbachas ir nu-

kreipė prieš Dievą, pirmiausia turėjo būti nukreipta prieš patį žmogų, nes būtent žmogus yra mistifikuočiausia būtybė. Nei Fojerbachas, nei kritiškasis Marxas neabejojo žmogaus esme, kurią reikėtų išlaisvinti ir kūrybingai puoselėti. Tačiau išlaisvinti nėra ko. Anapus žinių ir socialinio tinklo aktualizacijos nėra nieko: tik būties griūtis, Niekio raiška.

Reikia pažymėti, kad tikėjimas žmogaus esme buvo gamtos dėsnių ekstrapoliacijos žmogui rezultatas. Kadangi mechaninei, organinei gamtai ir gyvūnijai žmogus geba priskirti esmingus bruožus, pažymėti raiškos dėsnius, buvo manoma, kad tokią esmę turėtų turėti ir žmogus, t. y. jo sąmoningumas, gebėjimas mąstyti ir kurti. Tokios esmės įvardijimas visados virsdavo ir virsta kokios nors hegemonijos, prievartos, priešpaudos, pakeistinio ir klaidingo mąstymo prielaida (Mažeikis, 2005). Tačiau toks esmės mąstymas ir puoselėjimas labiausiai suvaržo žmogaus kūrybingumą, originalumą, neadekvatumą konvencinėms normoms, o kartu ir apriboja meninius, ekonominius proveržius.

Įsitraukimas į egzistuojančius tinklus ir svarbiausių kanonų pasisavinimas anaipol nereikia blogio savaime. Tai neišvengiama, nes be įsitraukimo į šiuos tinklus nėra ir žmogaus, o yra tik dvikojė, neprisitaikiusi savarankiškai gyventi gamtoje būtybė, anomalija. Todėl socializacija yra tinklų teikiamos tiesos pažinimas – tokios tiesos, kuri suteikia galimybę laisvai jaustis šiuose tinkluose.

Socializacija yra ne tik neišvengiama, bet ir būtina. Lygiai kaip svarbu po sėkmingos socializacijos visą likusį gyvenimą bandyti išsilaisvinti nuo ideologinės hegemonijos ir vietoj jos kurti save, kaip naują, neapibrėžtą galimybę.

Individuacija turėtų prasidėti universitetuose arba dar vėliau, kai asmeniui iš tiesų itin svarbiu tampa jo laisvas filosofinis mąstymas ir

pilietinė nepriklausomybė. Ir čia išryškėja kairysis požiūris: jei jūs pasirūpinsite savo tiesa, laisvė ateis savaime, arba, kaip sako pragmatistas J. Dewey, – rūpinkitės savo laisve, o tiesa pasirūpins savimi.

Laisvė šiuo atveju yra ne laisvė nuo nuodėmių ar aistrų, o galimybė veikti. Galimybių, variantų kiekis ir kūrybingumas apibūdina laisvę. Kuo daugiau skirtingų tinklų yra žmogaus socializacijos pagrindas, kuo stipresnė individo ironija ir kūrybinė drąsa, kuo lagesnė jis turi fantaziją, tuo stipresnis, originalesnis gali būti jo individuacijos kelias.

Individuacija yra savikūros kompetencijų plėtra ir realizacija. Ji būtinai vyksta jau egzistuojančių, dinamiškų socialinių ir kultūrinių tinklų ribose. O edukacijos tikslas yra įsisavinti tinklus, išmokti juose dalyvauti (socializacijos pakopa) ir „treniruoti ir provokuoti savikūrai“ (Rorty, 1999, p. 123). Tokios individuacijos tikslas yra abejoti, kritikuoti, keisti ir plėtoti save patį, kaip tam tikrą konstrukta, bei atitinkamai socialines institucijas arba socializacijos sąlygas. Todėl aukštasis išsilavinimas privalo parengti šiai ironizuojančiai, reformistinei, kūrybinei funkcijai.

### **Individuacijos strategijos ir modeliai**

Žmonija yra parengusi daugybę individuacijos strategijų ir modelių. Pagrindinės individuacijos strategijos yra šios: kūrybinga, niekieno nevaržoma egzistuojančių mitų, legendų personifikacija ir jų kūrybinė renovacija. Šiuo keliu žengė alcheminė, hermetinė, kabalistinė, neošamanistinė tradicijos, simbolizmas ir siurrealizmas, šiuolaikinis maginio realizmo ir modernaus mito romanai. Kita strategija yra susijusi su radikalia ironija, įvairiausių mitų, legendų, prietarų, ideologijų, stereotipų, simuliakrinių kon-

strukcijų kritika. Iš esmės ji prasideda su K. Marso ir S. Kierkegaardo darbais ir tęsiasi iki pat Rorty ar A. Šliogerio kūrybinių.

Mitologija vienodai svarbi ir socializacijai, ir individuacijai. E. Durkheimas, B. Mallinowski, nagrinėję primityvių bendruomenių mitologiją, pažymėjo, kad mitas skatina socialinį solidarumą, V. Tourneris teigė, kad mitas padeda spręsti bendruomenei socialines problemas, dramai ir išsaugoti kolektyvinį tapatumą. N. Frye, H. Bloomas, L. Wattas priešingai – pabrėžia, kad modernios visuomenės mitologijos kartais skatina partikuliarizmą, modeliuoja individuacijos invariantus. Iki romantizmo Europoje dominavo nepalankus požiūris į individualizmą, kaip į kažką griaunančio, demoniško. Ambivalentiškas požiūris į individualizmą kaip į kūrybingumą, bet ir kaip į egoizmą, narciziškumą išlieka iki pat XX a. vidurio. Tik XX a. pabaigoje pamažu išryškėja palankus požiūris į individuaciją kaip laisvės, savikūros, sąvės realizavimo pamatinį principą.

Wattas, aptardamas Don Kichoto, Fausto, Don Žuano ir Robinzono Kruzo literatūrinės istorijas, pažymi:

Mes privalome pripažinti, kad keturi mūsų modernūs mitai skiriasi nuo primityvių mitų tuo, kad mažiau dėmesio skiria senuosiuose mituose aptinkamam „kosminiam gyvenimo solidarumui“ ir daugiau dėmesio teikia individualioms pastangoms siekti asmeninių tikslų [...]. Kiekvienas šių naujų mitų prasidėjo nepalankiu požiūriu į individualizmą, tačiau nepakantumas buvo susilpnintas romantizmo laikotarpiu; pagaliau mitai buvo transformuoti į pozityvius individams modelius ir būtent taip buvo perskaityti šiuolaikinės individualistinės kultūros. (Watt, 1996, p. 234–235)

Socializacijos laikotarpiu gyvieji, populiarieji mitai yra pasisavinami, apgyvendinami, o individuacijos laikotarpiu radikaliai deformuojami ir iš naujo personifikuojami. Tokiais individuacijos modeliais tapo ne tik Don Kichoto,

Robinzono Kruzo, Don Žuano ar Daktaro Fausto, bet ir grafo Drakulos, kanibalo Lektoria ir panašios istorijos. Kiekviena epocha perkuria senus, pamatinius individuacijos modelius ir kuria naujus, ne mažiau reikšmingus – Tourner radikalčiai modernizuoja Robinzono Kruzo istoriją, suteikdamas jai antikolonijinių, sublimacinių, transformacinių bruožų romane „Penktadienis, arba Ramiojo vandenyno limbai“ (Turnjė, 1995). Šiame romane Robinzonas, apipintas fantazijų, geismo ir susidvejinimo, radikalčiai pasikeičia, susitaiko su aplinka, o ne kolonizuoja salą, kaip D. Defoe istorijos atveju. Tourner įsitikinimu, žmogus yra mitų, arba tiesiog visuotinai paplitusių diskursų rezultatas, o jo individuacijos būdas yra šių mitų kūrybinė personifikacija ir egzistenciškai reikšminga kaita. Tourner rašo: „Žmogus yra ne kas kita, o mitologinis gyvulys“ (Tourner, 1988, p. 158), kitoje vietoje jis teigia: „Mitas yra istorija, kurią kiekvienas žino“ (Tourner, 1988, p. 157). Individuacijų versijoms priskirtina ir Fausto istorija nuo alcheminių Renesanso epochos interpretacijų iki hermetinės dramos J. Goethe's poemoje bei egzistencinės genijaus saviraiškos T. Manno romane „Daktaras Faustas“. Savitus individuacijos planus išplėtojo viduramžių ir Renesanso alchemija, XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios meninis simbolizmas, šiuolaikinis neošamanizmas, psichoanalitinis sąjūdis.

Radikalios ironijos, negailestingos kritikos ir pilietinės individuacijos kelią siūlo A. Šliogeris kūrinyje „Niekis ir Esmas“. Ši knyga nedovanoja tiesos apie pasaulį, o dramatiškai griaua egzistuojančias socializacijos formas, siūlydama savikūros drąsą ir negailestingą abejonę visais ideologiniais fantazmais, idėjinėmis chimeromis, garbinamais konvencijų dievais. Brandaus žmogaus ontotopinis kelias yra vienas – nepakartojama Aš prezencija:

Kiekvienas pirmapradis mąstytojas gali tarti šitaip: metodas – tai Aš. Akivaizdu, kad dėl esmingo ir neatšaukiamo filosofijos ideolektiškumo jokio universalaus mąstymo metodo filosofijoje negali būti. Kiekviena autentiška filosofija nulemta prevencijos žaibo, išstinkančio Esmo atverties akimirka, o šioji prezencija nepakartojama ir individuali. Kiekvieną mirtingąjį prezencija išstinka kaskart visiškai kitaip, kitomis ontotopinėmis aplinkybėmis. (Šliogeris, 2005, p. 514)

Šliogerio asmuo suvokia savo Niekį, atsi-veria transcendentiniam Esmui ir jį patiria kaip žaibą, kaip kovą, galbūt kaip dialogą:

Egzistencinė patirtis atsiranda ten, kur mano Niekis susiduria su transcendentiniu Esmu. Tą akimirka, kai susitapatinu su savuoju Niekium, tampa Niekium, galiu atsiverti absoliučiai Kitam, kad ir kas tai būtų – daiktas ar žodis. (Šliogeris, 2005, p. 547)

Šliogeriui esminga individuacija (jis šio termino nevartoja) atsitinka, ji nėra duota kaip kokia nors taisyklė ar metodas. Ji atsitinka tada, kai įvykdoma dominuojančių diskursų nihilizacija ir atsivėrimas Esmo įvykiui, net jei individualas to nereflektuoja. Čia ir regime Šliogerio filosofijos ir postmodernios mitopoetikos artumą.

Dauguma studentų būna įtraukti į konvencinių žinių gilinimą, bendradarbiavimą su fakultetų akademinio personalu ir dažnai lieka nepasirengę nei žinių kritikai, nei institucinėms reformoms ar realybės ironizavimui. Dar labiau jie nėra ir neprivalo būti pasirengę *Esmo prezencijos žaibui* ir *ideologinių chimerų nihilizacijai*. Nyčiškas ar šliogeriškas ironizavimas, Rorčio reliatyvizmas yra abejotinas socializacijos pakopos jaunimui ir būtinas individuacijos laikotarpis. Prisimintina, kaip nuo viduramžių iki pat XX amžiaus vidurio, iki M. Buberio ir E. Levino kūrinių, žydų mąstytojai kalbėjo apie tai, kad kabala, atverianti asmeninį Dievo pažinimą, gali būti pradėta studijuoti tik tada, kai gerai pažintos visos Talmudo tiesos, t. y. po trisdešimties metų.

## Kooperuotos studijos ir individuacijos paradigma

Pažengusio socializacijos etapo uždavinius ir individuacijos pradžią padeda plėtoti kooperuotos studijos, taip verčiu *Service learning* paradigmos pavadinimą. Jos akcentuoja ne tiek žinojimą, kiek gebėjimų įsisavinimą praktinės ir net kūrybinės socializacijos metu. Maža to, šis ironiškas, kritiškas, o kartu ir bendruomeninis, kooperuotas, pilietinis aktyvumas yra skatinamas pilietinio ugdymo kooperuotose programose (*Citizenship and Service Education Program*). Šios programos akcentuoja, lavina studento gebėjimą kritiškai atstovauti institucijų interesams, gebėti išsakyti savo nuomonę ir ją ginti, bet taip pat bendradarbiauti su priimančia institucija ir padėti jai spręsti savo uždavinius (kaimynystės, savanorystės programos).

Aktyvus kooperuotų studijų metodo taikymas yra efektyvus vėlyvosios, pažengusios socializacijos ir ankstyvosios individuacijos laikotarpiu, kai individas įgyja ryškių atstovavimo gebėjimų ir puoselėja savarankišką, kritišką požiūrį į visuomenę. Tada tarnavimas visuomenei ir savikūra tampa suderinamais dalykais.

Kooperuotos studijos yra gera priemonė socializacijai skatinti. Tačiau savaime socializacija neužtikrina vėlesnės individuacijos, o tik integruoja individus į skirtingas bendruomenes, padeda suprasti šių bendruomenių problemas, tapatumą, mitologijas, socialines ir kultūrinės perspektyvas.

Svarbu, kad kooperuotų studijų dalyviai klausytų kursų, susijusių su bendruomenių raidos studijomis, pagalba visuomeninėms organizacijoms, spręstų multikultūrinės problemas, plėtotų kultūrinės įvairovės antropologiją, ruoštųsi socialiniam darbui su negalia ar atskirtį patyrusiais asmenimis.

Kooperuotų studijų metodo efektyvumas priklauso nuo to, kiek iniciatyvos suteikiama studentui, kiek jis lavina savo atstovavimo gebėjimus, t. y. kiek sugeba aiškiai ir garsiai (vizualiai) demonstruoti savo įsitikinimus, išsakyti kritiką, argumentuoti lūkesčius, išdėstyti organizacijų pageidavimus, idėjas ir jiems priešinti savo požiūrį.

Pastebėta, kad studentai, dalyvaudami integruotų studijų procese, pradeda vengti dalyvauti ir atsiskaityti auditorijose, jei tik atsakomasis ryšys su kolegija / universitetu ir vadovu yra nepakankamas ar gebėjimai atstovauti yra menki. Priešingai, skatinimas pareikšti nuomonę bei gebėjimų adekvačiai pateikti kitų pozicijas ugdymas yra socializacijos ir pradinės individuacijos priemonė.

Studentai, kurie galėjo garsiai pareikšti savo nuomonę [*with voice*], buvo mažiau linkę praleisti auditorinius užsiėmimus. Jie buvo mažiau ciniški kalbėdami apie vyriausybę, norėjo būti politiškai aktyvesni, didinti savo socialinio kapitalo apimtį (socialinius tinklus ir dalyvavimą užmo-kyklinėse organizacijose) bei tapti tolerantiškesni kitokioms grupėms. Jie taip pat buvo labiau linkę plėtoti santykius su kooperuotų studijų [*service learning*] vadovais ir dalyvauti socialinėse akcijose. (*Citizenship and Service-Learning*, 2005).

## Išvados

Plėtojant kooperuotų studijų metodą, reikėtų skirti dvi individuacijos tendencijas, susijusias su kūrybine mitologijos plėtra ir ironizuojančia kritika. Mito poetikos pragmatika yra efektyvi studijuojant kultūrą, kai kartu su pasirinkta subkultūra ar bendruomene yra toliau produktyviai plėtojama tos subkultūros mitologija, specifinis bendruomenės žodynas, tobulinami ritualai. Studento uždavinys tokiu atveju yra ne tik atspindėti, pavyzdžiui, etninės mažumos (ar daugumos) folklorą, bet ir įsitraukti į jo

puoselėjimą, stimuliuoti šio folkloro raidą dialogo būdu, taip pat jį užrašant, ieškant modernizacijų. Iš esmės daugeliui nelabai aktyvių tautinių bendrijų kalbos, šventinių ritualų, literatūrinės ir kino mitologijos palaikymas padeda saugoti savo tapatumą. Tokios studijos yra tinkamos ir edukologijos, ir užsienio kalbų, ir antropologijos ar socialinio darbo specialybių studentams. Svarbu tik atskirti akademinę mitotyra, apsiribojančią klasikinių siužetų analize, ir modernią, kuri yra susijusi su gyvąja bendruomenių tradicija bei *invisible curriculum*, kur yra gajūs nauji literatūriniai personažai, naujos socializacijos ir individuacijos schemos.

Kita tradicija yra ironizuojantis, kritinis po-

žiūris kooperuotų studijų metu. Iš esmės jis yra tinkamesnis vyresnių universitetinių studijų kursų studentams. Būtent tada atsiranda ryškesnis individuacijos poreikis. Jis gali būti realizuojamas skatinant kooperuotų studijų dalyvius lyginti skirtingas subkultūras ir bendruomenes, kritikuoti jų stereotipus ir prietarus bei aptarti studentų komandose šių stereotipų šalinimo galimybes, socialinio veiksmo ir net protesto priemones. Iš esmės tai dažnai sutampa su jau egzistuojančiais subkultūrų ir bendruomenių protesto sąjūdžiais. Svarbu pažinti šias protesto, konflikto, proceso tendencijas, aiškinti ir kritikuoti lyderių veiksmus, pasiremiant kritinio mąstymo partitimi, konfliktų ir proceso teorijomis.

## LITERATŪRA

Althusser L. *Essays on Ideology*. London, New York: Verso, 1984.

Buttler J. *Bodies That Matter. On the Discursive Limits of Sex*. New York, London: Routledge, 1990.

Citizenship and Service-Learning in K-12 Schools. RMC Research Corporation, 2005 // [http://servicelearning.org/resources/fact\\_sheets/k-12\\_facts/citizenship/](http://servicelearning.org/resources/fact_sheets/k-12_facts/citizenship/)

Dumont L. *Esė apie individualizmą. Modernioji ideologija antropologiniu požiūriu*. Vilnius: Baltos lankos, 2002.

Foucault M. *Folie et Dérason. Histoire de la folie à L'âge classique*. Paris: Plon, 1961.

Foucault M. *Diskurso tvarka*. Vilnius: Baltos lankos, 1998.

Kvieskienė G. *Socializacijos pedagogika [įvadas į socialinę pedagogiką]*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2000.

Kvieskienė G. *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003.

Kvieskienė G. *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005.

Levinas E. *Le temps et l'autre*. Paris: Fata Morgana, 1979.

Marcuse H. *One Dimensional Man*. Boston: Beacon Press, 1964.

Mažeikis G. *Kooperuotų studijų programa // Kooperuotos studijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.

Mažeikis G. *Kooperuotų studijų vadovas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2004.

Mažeikis G. *Filosofinės antropologijos pragmatika ir analitika*. Šiauliai: Saulės delta, 2005.

Mokymosi visą gyvenimą memorandumas // [http://www.lssa.smm.lt/docs/Memorandumas\\_2001.doc](http://www.lssa.smm.lt/docs/Memorandumas_2001.doc)

Rorty R. *Philosophy and Social Hope*. London: Penguin Books, 1999.

Šliogeris A. *Niekis ir Esmas*. Vilnius: Apostrofa, 2005. II tomas.

Tournier M. *The Wind Spirit*. London: Beacon Press, 1988.

Turnjė M. *Penktadienis, Arba Ramiojo vandenyno limbai*. Vilnius: Alma litera, 1995.

Žižek S. *The Sublime Object of ideology*. London, New York: Verso, 1989.

Watt L. *Myths of Modern Individualism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.



## POSTMODERN PRAGMATIC EDUCOLOGY: THEORETICAL ISSUES AND MODELS

**Gintautas Mažeikis**

### Summary

The question is how do modern educational sciences guarantee successful and advanced socialization and early forms of individuation in situation of postmodern society? For this purpose the coherences between pragmatic epistemology of R. Rorty, paradigm of Service Learning and the cultural models of individuation are analyzed in the article. Process of fragmentation of subject that correlates needs of modern, highly technological industry makes the most important influence on transition from normative socialization to creative individuation.

The paradigms of Creative industries, Society of Dreams, theories of Conflicts, Processes, Complexity, the Action pay more and more attention to the personal individuation and try to find historical precedents or to elaborate new examples for solution of individuation strategic and tactic. Only successful individuation that corresponds or opposites socialization could guarantee necessary innovations for technological growth of modern society at the same time. Consumer exigencies for leisure time, continuous changing of stiles of life needs permanent original solutions are impossible without supporting of personal creativity.

The examples of modern mythology are interpreted as a basis for development of both processes of socialization and growth of individuation. The stories about Faust, Don Quijote, Don Juan, Robinson Crusse are examples of it.

Two tendencies of individuation could be separated in the processes of development of Service learning. One of them is related to creative development of folk consciousness, for example modern mythologies, popular legends or traditions of holidays. The other tendency depends on ultimate irony, independent criticism and liberal utopia. Classical utopia for a long time was interpreted as a collective, program disposition to change social, political reality. On the contrary liberal utopia is quite personal and supports more individual, creative dreams. Pragmatism of mythopoetics is an effective in the cultural studies when mythology or rituals of communities and subcultures are developed in the process of auditorium and field studies. In the processes students help community to elaborate new vocabularies and creative approaches to the old traditions.

*Įteikta: 2005 11 23*

*Priimta: 2005 12 29*